

Értékválság vagy értékdőmping?

Pintes Gábor

Szokták volt mondani, hogy bonyolult világot élünk, mely tele van nehézségekkel, buktatókkal, leküzdhetetlennek és áthidalhatatlannak tűnő akadályokkal. Személy szerint a jelenkort inkább „érdekesnek” jellemezném, mely jelzőbe persze belefér a „bonyolultság” is. Arról pedig meg vagyok győződve, hogy nem született még olyan ember e világra, akinek ne kellett volna akadályokkal és nehézségekkel küzdenie a mindennapi és hosszú távú boldogulás érdekében. Ezért sem hiszem, hogy korunk ilyen téren valamiért szöges ellentétben lenne a korábbi korok sajátosságaival. Az összevetés és összehasonlítás már csak azért is nehéz és problémás, mivel az időutazás képességének hiányában lehetetlen objektív módon vizsgálni azt, hogy mi számított komoly nehézségnek és akadálnak több száz évvel ezelőtt. S akkor még szót sem ejtettünk a problémák és azok kiváltó okainak kontextusairól, összefüggéseiről, viszonyulási struktúrájáról. A kutatók ennek ellenére folyamatosan kísérletet tesznek mindezek feltárására. A valós és használható eredmények ezen kutakodásokból viszont csak a feltárt tények értelmezéséből, interpretációjából fakadhatnak.

A könnyebb megértés érdekében egy egyszerű példával szemléltetném fenti állításomat. Mitől is lehet valakinek nehéz, bonyolult, buktatókkal teli az élete? Csak pár száz évet kellene visszautaznunk az időben (esetleg más kultúrába, civilizációba tennénk betekintést), s minden bizonnyal rögtön másképp látnánk azt, hogy mi a probléma, a gond, a buktató. Hosszú évszázadokon, esetleg évezredek alatt az emberi élet legfőbb kihívása maga az életben maradás volt. Az okok közt kereshetnénk élelmezési, egészségügyi, politikai, katonai és egyéb szempontokat is. Egy szó, mint száz, az embernek születésekor sokkal kevesebb esélye volt a túlélésre, mint

manapság, s ez minden bizonnyal jelentős mértékben befolyásolta élete és léte prioritásait. Az élet bonyolultsága és nehézsége akkor nagy valószínűséggel leginkább arra koncentrálódott és abból fakadt, hogy az ember képes legyen a túlélésre, s ezért egyéb dolgok, jelenségek értelemszerűen kisebb hangsúlyt kellett, hogy kapjanak. Ilyen szempontból ugyanis a különböző korok összehasonlításából a jelenkor semmiképpen sem tűnhetne sem bonyolultnak, sem nehéznek, de még buktatókkal telinek sem. Más szemszögből, kontextusból vizsgálva azonban teljesen más kép tárul elénk. Egy érdekes kép.

A probléma lényege nagy valószínűséggel éppen a prioritásokban keresendő. A prioritások pedig közvetlen következményei a kor szellemének és eszményének. A következő sorokban nem áll szándékomban áttekinteni az elmúlt korok eszményeit, sokkal inkább a jelenkorra koncentrálok majd, hogy ezzel is segíthessem egy nagyon is komoly (nevelési) probléma megvilágítását.

Az eszmények, eszményképek (esetleg ideálok), melyek a prioritások hordozói, a maguk nemében mindig sok praktikus funkciót nem is töltenek be. Leginkább azért nem, mert minden esetben az élet valamely területének legtokéletesebb szintjét, állapotát, maximáját jelentik. Amennyiben elfogadjuk azt a tézist, hogy nincs tökéletes ember a világon, akkor tényként kell elfogadnunk azt is, hogy az ideálok, eszményképek is csak a realitástól távol álló világot jellemzik. Ez így mind igaznak is tekinthető, egészen addig, míg nem kutakodunk az eszménykép valamiféle közvetett funkciója felől. Nem véletlenül jegyeztem meg néhány sorral feljebb, hogy az eszményképek az ember különböző prioritásainak a hordozói. Ahhoz ugyanis, hogy az ember életének legyen irányulása és fejlődésének

iránya, szükség van bizonyos prioritásokra. Ezen prioritások határozzák meg minden egyes ember világnézetét, életfilozófiáját, értékorientációját. Ha csak egy pillanat erejéig is visszatekintek korábbi gondolatomhoz, melyben a jelenkor és a múlt „összehasonlíthatatlanságát” fejtegettem, világosan láthatjuk, hogy az életünk és létünk eltérő megítélésében talán legfőbb szerepet a világnézet és ezzel együtt a prioritások megváltozása játssza. Leegyszerűsítve hangozhatna ez valahogy úgy is, hogy: más kor, más szellem (világnézet, ill. prioritás). Addig még minden rendben is lenne, ha csak más szellemről kellene tudomást vennünk. A kulcskérdés viszont így hangzik: *mi a kor szelleme, világnézete és milyen prioritások fakadnak belőle?* Úgy gondolom ezzel a kérdéssel jutottunk el ahhoz a ponthoz, hogy most már teljes erővel a tanulmány címében rejlő problémára koncentrálnunk. Értékválság vagy értékdőmping? A kérdés választásra, döntésre sarkallja az olvasót, pedig a probléma valós gyökere miatt talán nem is erről van szó.

Mit rejthet ténylegesen az értékválság fogalma? Amikor valamilyen válságról beszélünk, általában bizonyos dolgok, jelenségek, esetleg állapotok megváltozott súlyát, befolyását értjük alatta. Talán ide kívánczolt volna még a „megváltozott érték” szókapcsolat is, de az „értékválság, mint az értékek megváltozott értéke” már kissé szürreális meghatározás lenne. A gyakorlati élet szempontjából ezért az értékválságot olyan jelenségként szoktuk jellemezni, amikor megszokott, elfogadott és már-már kikezdetetlen értékek olyan mértékben vesztenek a súlyukból, befolyásukból, mely komoly következménnyel és ezzel együtt változással bír az emberek mindennapi életére. Még tömörebben: ami értéknek számított tegnap, ma már nem érték.

Míg az értékválság esetében valaminek az elvesztéséről beszélhetünk, az értékdőmping ezzel szemben úgy is tűnhet, mintha valamiféle gyarapodást, gazdagodást hozna az ember számára. A kép viszont csalóka, mivel a *dőmping* esetében a lényeg a mennyiségben és az olcsóságban (könnyen megszerezhetőségben) leledzik. Ha a két képet (az értékválság és az értékdőmping képét) egymásra helyezzük, mondhatni a jelenkor körképe tárul elénk. Az egyik oldalon tradicionális értékek vesztik el kulcsfontosságúnak számító szerepüket és súlyukat, melyek helyét a másik oldalon az olcsó és kárászéletű (majdnem) értékek sokasága próbálja átvenni. Első látásra így nem is tűnik hiányosnak a kép (szakszóval: értékdeficitese), mivel a régi értékek helyét új értékek veszik át. A gond viszont leginkább az az van, milyen értékeket tartunk ma értékeknek, miként értelmezzük őket, s ami a leglényegesebb: miként jelennek meg az emberi viselkedésben?

Az itt vizsgált és elemzett problémát igazán sajátos és eredeti szemszögből világíthatjuk meg akkor, ha a „problémás” területek okait és okozatait vizsgáljuk. Ahogy mondani szokták, egy kis példáért nem kell a szomszéd-ba mennünk, elég csak a mindennapi edukációs gyakorlatunkat kiindulópontnak vennünk. A jelenkor diákjainak, tanulási módjának egyik legjellemzőbb sajátossága a felszínesség és felületesség. Mindezt persze nagyon gyorsan elintézhethetnénk azzal is, hogy a mai gyerekek – diákok nagyon lusták és hanyagok, de ez szintén nagyon felszínes és felületes válasz lenne. A probléma valós gyökere nagy valószínűséggel az edukációs környezet azon sajátosságából fakad, mely az agyat és a teljes idegrendszert érő impulzusok robbanásszerű megnövekedésével magyarázható. Középiskolai tananyagának számít, hogy az ember az agykapacitásának csak kis részét képes kihasználni. Ezért is tűnhet logikátlannak az, hogy a megnövekedett impulzust – ingert miért ne lenne képes felfogni és feldolgozni, ha a kapacitásban még jócskán vannak tartalékai. A gond azzal van, hogy az ingerek mennyiségének már említett robbanásszerű növekedése rekord rövid időn belül következett be. Az emberi agy ilyen rövid idő alatt egyszerűen nem volt képes alkalmazkodni azokhoz a körülményekhez,

melyek korunkat jellemzik. Mindez annak ellenére is igaz, hogy az emberi agy óriási plaszticitással rendelkezik. Viszont azok a hatások és körülmények, amelyeknek az emberi agy ki van téve, nem képes teljes mértékkel megfelelni, alkalmazkodni. Az eredmény pedig nem más, mint a naponta tapasztalható felületesség és felszíneség. A rengeteg információ felület és felszínes feldolgozást eredményez, melynek természetzerű következménye az elsajátított ismeretek és kialakított tudás elégtelen minősége.

Magyar agykutatók világítottak rá arra, hogy az feldolgozandó információknak kapcsolódnia kell az átéléshez, megéléshez. A tartós és mély elsajátításhoz érzelmi kapcsolat, élmény és motiváció szükséges. Mindezek következménye a kreatív tevékenység. A kreativitáshoz viszont választási lehetőségre van szükség, melyet az értékelő egyén a meglévő, jó minőségű értékek csoportja által képes megvalósítani. Az emocionális kapcsolathoz viszont lassabb és mélyebb információfeldolgozásra van szükség. A választáshoz nem csak értékekre (kritériumokra), de időre is szükség van. A felület és felszínes választás – értékelés ugyanis nem vezet egy olyan belső világ kialakításához, melyben az ingerek minőségi feldolgozására kerül sok, s mely végérvényben, minőségi cselekvésben és gondolkodásban „köszön vissza”. 2014-ben indult útjára Magyarországon a *Nemzeti Agykutatói Program*, mely a vizsgálódás tárgykörét nem csak az orvostudomány és egyéb természettudományok szempontjai szerint valósítja meg. A programban résztvevő szakemberek (agykutatók, pszichiáterek stb.) rámutattak az ún. szociális agy megnövekedésére, mely az emberi kommunikáció során kialakított ingerek feldolgozásáért felelős. Az információs robbanás következményeként viszont sokkal gyakrabban fordulnak elő olyan betegségek (skizofrén jellegűek, Alzheimer-kór, egyéb neurológiai és pszichiátriai betegségek), melyek gyökere szinte minden esetben az impulzusok és ingerek felszínes és nem kielégítő feldolgozásából fakadnak. A gyors környezeti változások olyan adaptációs (alkalmazkodási) nyomás alá helyezik agyunkat (ez alatt az agy biológiai fejlettségét értik), melynek az ilyen rövid idő alatt nem képes megfelelni. A kiút

ebből a nyomásból gyakran nagyon elszomorító: alkohol, drogok, szenvedélybetegségek. Mindez leginkább azért, mert az ember nem képes ún. előhívni a szükséges információkat, melyek a boldoguláshoz szükségesek. A kutatók tanácsa ezért egy olyan gazdag belső világ kialakítása, melyben a racionális ismereteken kívül „egyéb jellegű” információk is helyet kapnak. Az „egyéb jellegű” információk (esztétikai, erkölcsi jellegűek) lényege éppen abban rejlik, hogy érzelmi kapcsolatot, mélyebb és magasabb minőségi kapcsolatot képesek kialakítani az egyes ingerek és információk között. A belső világ kialakítására időt kell hagyni, más hozzáállást, tanulási módot kell kialakítani. Ez nem csak a tanulás menetét érinti, de az emberek (diákok) mindennapi életvitelét is. A belső világ kialakítása szempontjából nem lehet egyenrangú megnézni egy filmet (mely alapjául pl. egy irodalmi mű szolgál) vagy elolvasni ugyanazt könyv formájában. Ugyanez érvényes a játékok és a játszás területére is. Amennyiben a gyermek (felőtt) egymagában játszik (ami nem számít ritkaságnak), nem részesülhet olyan mennyiségű és főleg minőségű ingerekben, melyek tartós tartalommal tölthetik meg belső világát. A gazdag belső tartalom pedig kreatív személyiségben jelenik meg.

Az itt felvázolt és bemutatott problémák nem szűkíthetők le az iskola vagy a család színterére. A személyiségfejlődés és -fejlesztés van annyira komplex folyamat, hogy minden érintett színtérnek közös erővel, szándékkal és kitartással kell azon munkálkodnia, hogy elkerüljük a nevelés és oktatás felszínességét és felületességét. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy valamiből *ma nagyon sokkal rendelkezünk*. Gondolnunk kell arra is, hogy ami ma soknak tűnik, az lehet, hogy holnap a nullával egyenlő. Így van ez az értékekkel is. Nem értékválság vagy értékdőmping a kor dilemmája! Ma értékválság és értékdőmping van. A gond az, hogy sokan az értékdőmpingre mint egy lehetőségre, megoldási módra tekintenek, mely az egyén szabadságából, szabad döntéshozatali lehetőségéből fakad. Leggyakrabban viszont ez nem szabadság, hanem szabadosság. E két kategória elemzésére és a nevelésre vonatkozó esetleges hatására már egy következő tanulmányban kerítünk sort.